

Utbildningens betydelse för svenska musikers konkurrenskraft

KUNGL.
MUSIKALISKA
AKADEMIEN

svensk scenkonst

KMH

UTBILDNINGENS BETYDELSE FÖR SVENSKA MUSIKERS KONKURRENSKRAFT

Framgångarna för svenskt musikliv bygger på tidig introduktion till musiken och relevanta utbildningsmöjligheter på alla nivåer – från förskola till högre utbildning.

Idag hotas musiklivets kompetensförsörjning av brister inom alla utbildningsnivåer och en osammanhängande utbildningskedja. Ett av problemen är den sedan flera år pågående urholkningen av anslag till högre musikutbildning i Sverige. Något som försvårar rekryteringen av professionella musiker och hotar det svenska musikundret.

Inom ramen för projektet Musiklyftet har Svensk Scenkonst, Kungl. Musikhögskolan och Kungl. Musikaliska Akademien nyligen genomfört en enkätundersökning riktad till medlemmar i Svensk Scenkonst som anställer musiker. Undersökningen synliggör problemen med det svenska musiklivets kompetensförsörjning, svenskutbildade musikers minskade konkurrenskraft samt vad som krävs för ett fortsatt framgångsrikt musikliv i Sverige.

Enkäten visar bland annat att:

- knappt fyra procent av de svarande anser att kompetensförsörjningen inom svenskt musikliv fungerar mycket bra,
- endast sex procent av de svarande anser att högre musikutbildning i Sverige håller internationellt sett hög kvalitet,
- det idag finns flera organisationer verksamma inom scenkonsten i Sverige där färre än fyra av tio musiker som anlitats de senaste tio åren har fått sin högre musikutbildning här.

OM UNDERSÖKNINGEN

Under december 2022 genomförde Svensk Scenkonst, Kungl. Musikhögskolan och Kungl. Musikaliska Akademien en enkätundersökning om det svenska musiklivets

kompetensförsörjning och högre musikutbildning i Sverige. Enkäten riktades till medlemmar i Svensk Scenkonst som anställer musiker. Syftet var att ge arbetsgivarnas bild av hur svenskutbildade musiker klarar sig på arbetsmarknaden och hävdar sig i en internationell jämförelse.

Enkäten skickades till 285 respondenter inom 41 organisationer verksamma inom scenkonsten i Sverige, företrädare för samtliga organisationer har svarat. Exempelvis konserthus, operahus, symfoniorkestrar, regional musik och teatrar. Bland de svarande märks vd:ar, orkesterchefer, konstnärliga ledare, producenter och verksamhetsansvariga.¹

SVENSKA MUSIKLIVETS KOMPETENSFÖRSÖRJNING

Svensk musikexport har länge varit internationellt framgångsrik, men på senare år har återväxten till det svenska musiklivet drastiskt försvagats. I Musiklyftets enkät uppger knappt fyra procent att kompetensförsörjningen inom svenskt musikliv fungerar mycket bra.² Denna bild bekräftas av tidigare undersökningar från andra aktörer. Bland annat visar Musiksveriges undersökning om musikbranschens kompetens och utveckling 2020–2025 på ett stort behov av mer professionella och välutbildade individer inom musikbranschen. Över hälften av de svarande i Musiksveriges undersökning anger att det behövs ett starkt fokus på just kompetensutveckling för hela musikbranschen.³

Precis som i andra branscher är högkvalitativ utbildning avgörande för återväxten till musikbranschen. Kompetensförsörjningen av professionella musiker bygger på tidiga insatser och goda förutsättningar för utbildning på högre nivåer. Tidig introduktion till musiken som möjliggör många timmars övning med sitt instrument i unga år, följt av spetsutbildning i gymnasium och vid förberedande utbildningar är helt avgörande för att studenter ska ta sig till högre utbildning. Idag saknas dock en sammanhängande utbildningskedja. Musikens plats i förskola och grundskola minskar, kulturskolan kämpar med långa kötider och tuffa

¹ Totalt har 101 individer vid de 41 enheterna svarat på enkäten som gick ut till 285 individer. Svarsfrekvens var därmed 39 procent på individuell basis, men 100 procent på organisationsnivå eftersom företrädare för samtliga organisationer har svarat.

² Medlemsenkät, Svensk Scenkonst, december 2022.

³ Musikbranschens kompetens och utveckling 2020–2025, Musiksverige, <https://my.visme.co/view/8r9o4mvk-musikbranschens-kompetens-och-utveckling-2020-2025-animerad>, december 2020.

arbetsvillkor och estetiska utbildningar nedmonteras.^{4 5 6 7} Dessutom hotas kvaliteten inom högre musikutbildning av krympande resurser. Det ger allvarliga konsekvenser.

VIKTEN AV EN SAMMANHÅLLEN UTBILDNINGSKEDJA

De estetiska ämnens roll i skolan

Musik och andra estetiska ämnen har förlorat i betydelse de senaste åren, på gymnasial nivå såväl som i förskola och grundskola. Estetiska ämnen är inte längre obligatoriska på gymnasiet, de ger inte meritpoäng vid ansökan till högre utbildning och de ingår inte i förskolans läroplan. Enligt ASSITEJS rapport ”Spelar mindre roll? – En rapport om den ojämlika fördelningen av scenkonst till barn och unga i skolan”⁸ är tillgången till scenkonstupplevelser för barn och unga i skolan mycket ojämlig. Många barn upplever sällan eller aldrig scenkonst under sin skolgång. Dessutom visar Myndigheten för kulturanalys att barn och ungas kulturupplevelser påverkas av socioekonomisk bakgrund.⁹ Det svenska musiklivets kompetensförsörjning bygger på att många blir musikintresserade tidigt i livet. Här spelar skolan en avgörande roll för alla barns lika tillgång till estetiska ämnen och scenkonstupplevelser.

De estetiska ämnena bör också betraktas som kunskapsämnen, utan att för den sakens skull bli teoretiska ämnen eftersom det handlar om kombinationer av kunskaper och färdigheter på såväl estetisk som teoretisk grund.

Kulturskola och förberedande utbildningar

Utbildningsvägen för många professionella musiker går via kulturskola och förberedande utbildningar. Kulturskolan lider idag av svag finansiering, tuffa arbetsvillkor, brist på instrumentalpedagoger och långa kötider. Kulturskolan har inte heller vare sig resurser eller som uppdrag att ta hand om dem som vill utvecklas på en högre musikalisk nivå.

Folkhögskolor och preparandutbildningar utgör också en viktig länk i utbildningskedjan och ett antal folkhögskolor är avgörande för rekrytering till högre utbildning. Även dessa lider

⁴ Döden för det svenska musikundret? En rapport om lärare i kulturskolans villkor och arbetssituation, Lärarförbundet, <https://www.sverigeslarare.se/siteassets/3.-yrkesroll/kulturskola/rapport-doden-for-det-svenska-musikundret-220602.pdf>, maj 2022.

⁵ Instrumenten du ska välja för att slippa köa, Sveriges Radio, <https://sverigesradio.se/artikel/instrumenten-du-ska-valja-for-att-slippa-koa>, 22 augusti 2022.

⁶ Kritik mot kulturskolans långa köer, Skånska Dagbladet, <https://www.skd.se/2022-05-13/kritik-mot-kulturskolans-langa-koer>, 13 maj 2022.

⁷ Lång väntan för pianolektioner: ”Som att jag aldrig skulle komma in”, <https://sverigesradio.se/artikel/lang-vantan-for-pianolektioner-som-att-jag-aldrig-skulle-komma-in>, 22 augusti 2022.

⁸ Spelar mindre roll? – en rapport om den ojämlika fördelningen av scenkonst till barn och unga i skolan, ASSITEJ Sverige, <https://assitej.se/wp-content/uploads/2022/05/Spelar-mindre-roll-Rapport-ASSITEJ-Sverige.pdf>, april 2022.

⁹ Barn och ungas kulturaktiviteter, Myndigheten för kulturanalys, <https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/Barns-och-ungas-kulturaktiviteter.pdf>, 2017.

under osäkerhet och underfinansiering, samtidigt som folkhögskolornas nytta ofta ifrågasätts från politiskt håll.

Dessa förberedande instanser är av största vikt för en sammanhållen utbildningskedja som gör svenska musiker rustade för högre utbildning och en professionell karriär inom musiken.

Högre musikutbildning hotas av krympande resurser

Sedan 1990-talet har ersättningen för utbildning vid landets universitet och högskolor urholkats, delvis på grund av det så kallade produktivitetsavdraget. Det framgår bland annat av SULF:s rapport Systemfel i kunskapsfabriken.¹⁰ Små grupper, enskild undervisning, stort behov av lärarledd undervisning och en omfattande infrastruktur gör musikutbildningar resurskrävande. En uppräknning av ersättningen som understiger höjningar av hyra, löner etcetera leder därmed automatiskt till färre undervisningstimmar.¹¹

Flera bevis för konsekvenserna av de urholkade resurserna framgår av Universitetskanslersämbetets rapport Utvärdering av konstnärliga utbildningar som redovisar problem med den högre musikutbildningen, bland annat lyfts svagheter gällande undervisningens omfattning och små utbildningsmiljöer. En småskalighet som bedömarena menade skulle kunna medföra att kvaliteten i utbildningarna riskerar urholkas till den grad att uppfyllandet av kravet på högre utbildning hotas.

Då ensemblespel är grundläggande element inom högre musikutbildningar styr vald ensembleform utbildningarnas dimensionering. Det är viktigt att utbildningsmiljöer av olika storlek ges förutsättningar att utveckla sina specifika kvaliteter.

Sverige har som ambition att vara en ledande utbildnings- och kunskapsnation men har idag en högre musikutbildning som **endast sex procent** av de svarande i enkätundersökningen anser håller en internationellt sett hög kvalitet.¹²

”Det finns en stor problematik i detta, resurstilldelningen är för liten ända från början i utbildningskedjan och hela vägen upp.”

¹⁰ Systemfel i kunskapsfabriken, SULF, <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/sulf.se/app/uploads/2018/06/urholkningsrapport-1806253.pdf>
<https://www.uka.se/download/18.a8c22c2167c579aee5e6e1/1550500187757/rapport-2019-01-31-finansieringen-av-svenska-universitet-och-hogskolor.pdf>, 2018.

¹¹ Sluta urholka den högre utbildningen, Svenska Dagbladet, <https://www.svd.se/a/8QdQpx/debattorer-sluta-urholka-den-hogre-utbildningen>, 16 maj 2022.

¹² Medlemsenkät, Svensk Scenkonst, december 2022.

ALLT FÄRRE SVENSKA MUSIKER REKRYTERAS

Utmaningarna på alla nivåer inom svensk musikutbildning är en rimlig förklaring till att Sverige, som har en lång tradition med framstående musiker, nu har svårigheter att rekrytera professionella musiker. 2017 rapporterade Sveriges Radio att fem av Sveriges största symfoniorkestrar anser att svenskutbildade musiker inte håller lika hög nivå som musiker med utländsk utbildning.¹³ Denna uppfattning bekräftas i Musiklyftets enkät. **Knappt sex procent** av de svarande instämmer helt i påståendet (10 på en tiogradig skala) att svenskutbildade musiker hävdar sig väl vid en internationell jämförelse. **Femton procent** har svarat 8–10.¹⁴

Vid provspelningar till orkestrar, vilka i Sverige alltid genomförs anonymt, placerar sig ofta utländska musiker bäst och i de öppna svaren menar flera svarande att endast ett fåtal svenskutbildade musiker kan hävda sig i den internationella konkurrensen. Ännu färre, **knappt fyra procent**, instämmer helt i påståendet att svenskutbildade musiker är väl rustade för arbetslivet och **22 procent** av de svarande har svarat 8–10.¹⁵

”Nedmonterande av Sveriges musikskolor har stor betydelse för tillväxten i svenskt musikliv.”

”För närvarande tycker jag att det fungerar hyfsat bra, men framtidsperspektivet är dystert, eftersom ekosystemet inte riktigt fungerar. Dvs kompetensen fylls inte underifrån i tillräckligt stor utsträckning.”

Konsekvenser av detta synliggörs i enkäten. Bland annat finns det idag flera organisationer verksamma inom scenkonsten i Sverige där **färre än fyra av tio** musiker som anlitas de senaste tio åren har fått sin högre musikutbildning här.

Över hälften av de svarande menar att svenskutbildade musiker är underrepresenterade i något eller några instrument. Problemen gäller främst försörjningen av blåsmusiker. **Över sjuttio procent** av de som angett instrument där svenskutbildade musiker är underrepresenterade i Musiklyftets

¹³ ”Sorgligt om vi inte kan leverera musiker på en internationell nivå”, Sveriges Radio, <https://sverigesradio.se/artikel/6825584>, 20 november 2017.

¹⁴ Medlemsenkät, Svensk Scenkonst, december 2022.

¹⁵ Ibid.

enkät har angett just blåsinstrument.¹⁶ Dessa resultat bekräftar en tidigare välkänd problematik. Även Blåsarsymfonikernas orkesterundersökning från 2021 vittnade om stora problem med nyrekrytering och återväxt inom blåsmusiken.¹⁷

”Som helhet skulle jag säga att de musiker som enbart utbildat sig i Sverige har svårare att hävda sig.”

”Upplever att konkurrensen utomlands är betydligt större och att endast ett fåtal svenskutbildade står sig utanför landets gränser.”

”Endast några få svenskutbildade musiker som hävdar sig i slutrundorna på våra provspelningar. Detta gäller de flesta instrumentgrupper.”

SVENSKA MUSIKLIVETS FRAMTID

Det är tydligt hur vägen till yrkeslivet ser ut för de svenska musiker som når en professionell karriär. Med tidig introduktion till musiken i skola och grundskola, deltagande i kulturskola som möjliggör spetsundervisning, musikklasser och estetiska inriktningar på gymnasiet, förberedande utbildningar av tillräcklig spets och högre musikutbildning av hög kvalitet når svenska musiker en yrkeskarriär. För framgång på de högre nivåerna bygger på såväl bredd som spets från tidig ålder.

För att säkra det svenska musiklivets framtid måste alla utbildningsnivåer stärkas. Många av de svarande som anser att kompetensförsörjningen fungerar någorlunda väl idag menar nämligen att antalet svenskutbildade musiker i det professionella musiklivet ser ut att fortsatt minska.

I ljuset av de hårdare kraven på arbetskraftsinvandring som regeringen har aviserat kommer det svenska musiklivet att behöva förstärka kompetensförsörjningen genom ökade satsningar på utbildning i Sverige. Detta gäller hela utbildningskedjan.

¹⁶ Medlemsenkät, Svensk Scenkonst, december 2022.

¹⁷ Undersökning blottar blåsmusikerbrist, Blåsarsymfonikerna, <https://www.mynewsdesk.com/se/blasarsymfonikerna/pressreleases/undersokning-blottar-blaasmusikerbrist-3070737>, 8 februari 2021.

FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER

Mot bakgrund av de brister som framgår av såväl Musiklyftets enkät som andra tidigare studier är det uppenbart att hela den svenska utbildningskedjan på musikområdet behöver stärkas. För det föreslår Svensk Scenkonst, Kungl. Musikhögskolan och Kungl. Musikaliska Akademien ett antal åtgärder:

- Att regeringen utreder hur hela utbildningskedjan kan stärkas och samordnas, samt därefter avsätter erforderliga medel för genomförande.
- Insatser som stärker kulturskolan, bland annat i form av ett tydligt uppdrag där kulturskolan ska bidra till musiklivets kompetensförsörjning.
- Att estetiska ämnen införs i förskolans läroplan.
- Insatser som stärker de estetiska ämnena i grundskolan, som ett bevarande av ämnet elevens val och bättre uppföljning av undervisningens förutsättningar (legitimerade lärare, anpassade lokaler, möjlighet att undervisa i halvklass). Skolinspektionen skulle även kunna göra tematiska uppföljningar av skolors arbete med estetiska ämnen utifrån skollag och barnkonvention.
- Att de estetiska ämnena åter blir obligatoriska på gymnasiet.
- Premiera och tilldela särskilda resurser till folkhögskolor som förbereder för högre musikutbildning. Det kan till exempel göras genom ett riktat regeringsuppdrag för spetsutbildning inom musik.
- En substantiell förstärkning av den högre musikutbildningen. Lärosätenas ersättning per student för musikområdet måste höjas för att återställa undervisningen till den nivå som gällde på 1980-talet.